

פרק 2 זיהוי טיעונים והסברים

כדי להתייחס לטיעונים, יש לדעת לזהות אותם. אם כן, איך עושים זאת? כזכור, טיעון הוא מערך של טענות, שאחת מהן אמורה לנבוע מהאחרות. אנשים משתמשים בטיעונים כדי לנמק מסקנות, ולפעמים יש לכך סימן מילולי מפורש. היזכרו, למשל, בתרגיל הראשון בפרק הקודם:

2.1

אני חייב להגיד לך משהו: בן־אדם רעב עלול להיות מסוכן. לכן חשוב להבטיח רמת תזונה סבירה לכל אזרח.

במקרה זה המלה 'לכן' מציינת כי מה שנטען אחריה אמור לנבוע ממה שנטען לפנייה.

הגדרה

מונח היסק הוא מונח שמשמשים בו כדי לחבר בין שתי טענות ולציין שאחת מהן אמורה לנבוע מהשנייה.

דוגמאות:

לכן, לפיכך, משום כך, כתוצאה מכך, על־סמך זה, מכאן ש-, על־כן, בהתחשב בכל הנזכר לעיל ניתן להסיק ש-; כי, מפני ש-, משום ש-, כיוון ש-, היות ש-, הואיל ו-.

שאלות למחשבה:

מונחי היסק ברשימת הדוגמאות חולקו לשתי קבוצות. על-פי מה נעשתה החלוקה?
האם כל היסק מצוין תמיד על-ידי מונח היסק? אם לא - תנו דוגמא.

האם כל 'מונח היסק' מציין היסק? היזכרו בתרגיל ד' בפרק הקודם:
העלים ירוקים מפני שהם מכילים כלורופיל

משפט זה אינו מביע היסק (לפחות לא בנסיבות רגילות), אף שמונח היסק 'מפני ש-' מופיע בו, כי הטענה שעלים מכילים כלורופיל אינה נטענת כדי **לנמק** את הטענה שעלים הם ירוקים. אין כאן כל ניסיון **לשכנע** את המאזין שעלים הם אכן ירוקים. דבר זה (שעלים הם ירוקים) מקובל מלכתחילה, כך שאין כל טעם לנמק אותו. הכוונה באמירת המשפט הנדון היא (בדרך כלל) **להסביר** את העובדה שעלים הם ירוקים, עובדה שהיתה מקובלת מראש, כנתון.

הגדרה

בהסבר מנסים להבהיר טענה או לפרט מה הביא לכך שמצב מסוים אכן מתקיים.

בהיסק מנסים לענות על השאלה: "האם מסקנה זו נכונה?", ומביאים את ההקדמות כדי לשכנע כל מי שעלול לחשוב אחרת כי המסקנה אכן נכונה. לעומת זאת, בהסברים מנסים לענות על שאלות אחרות, כגון: "מהן הסיבות אשר גרמו לעובדה הזאת?". במקרה זה, הדבר שמסבירים אותו כבר מקובל כעובדה, והשואל מבקש לדעת מהן הסיבות שגרמו לה.

היסקים והסברים

משפט אחד יכול לשמש פעם כהיסק

ופעם כהסבר, למשל:

מישהו אומר: "זלמן מצוברה מפני שהוא נכשל במבחן". במצב כזה לאף אחד אין ספק שזלמן מצוברה, כך שאין כל כוונה לשכנע מישהו בעובדה הברורה הזו. הכוונה היא להסביר את העובדה - כלומר, לספר מה גרם למצב הרוח האומלל הזה של זלמן, שכולם מבחינים בו. במקרה כזה המשפט משמש כהסבר.

זלמן מצוברה, מפני שהוא נכשל במבחן. אפשרות אחת: כולם רואים את זלמן מצוברה, ומישהו שואל: "למה? מה קרה?"; ואז, בתשובה,

אפשרות אחרת: כמה חברים יושבים ומדברים על זלמן בהיעדרו, ומנסים לנחש מה מצב רוחו היום. אחד אומר כי הוא מניח שזלמן מבסוט היום כרגיל, אבל חבר אחר חולק על כך, ואומר: "זלמן מצוברח, מפני שהוא נכשל במבחן". כאן מצב הרוח של זלמן אינו ברור לכולם, אלא שנוי במחלוקת. לכן, המשפט נאמר בכוונה לשכנע את המאזין שזלמן אכן מצוברח; כלומר, המשפט משמש כאן כהיסק.

בהיסק זה על זלמן אפשר לומר שהכיוון של הנימוק זהה לכיוון של הגרימה. כלומר, כפי שהתקדמה שזלמן נכשל במבחן נממקת את המסקנה שזלמן מצוברח, כך גם האירוע הנזכר בהקדמה – הכשלון של זלמן – הוא הגורם למצב הנזכר במסקנה – מצב רוחו האומלל של זלמן. במלים אחרות, ההקדמה תואמת לגורם, והמסקנה תואמת לתוצאה; ההיסק מסתמך על הידע הכללי שלנו שגורם כזה מוביל, בדרך-כלל, לתוצאה כזו.

אך לפעמים כיוון הנימוק הפוך לכיוון הגרימה – למשל, כשבלש מסיק על-סמך העקבות בחול שמישהו דרך שם. כאן הגורם – הדריכה של מישהו – נזכר במסקנה; אולם התוצאה – קיום העקבות בחול – נזכרת כבר בהקדמה. אם כן, במקרה זה ההקדמה תואמת לתוצאה, והמסקנה תואמת לגורם, כאשר ההיסק מסתמך על הידע הכללי שלנו שתוצאה כזו נגרמת, בדרך-כלל, על-ידי גורם כזה.

לפעמים, במקום להבדיל בין היסק לבין הסבר על בסיס מה ששרוי במחלוקת ומה שלא, ניתן להבחין ביניהם גם לפי סוג הדברים המקושרים זה לזה בכל אחד מהמקרים. היחס של נימוק (המגדיר היסק) מתקיים אך ורק בין טענות. לעומת זאת, הדברים המחוברים על-ידי קשר סיבתי (המגדיר הסבר סיבתי) אינם טענות, אלא הם האירועים או המצבים המתוארים בטענות. בדוגמא של זלמן, למשל, כאשר המשפט משמש כהיסק, ההקדמה והמסקנה הן טענות: שזלמן מצוברח, ושזלמן נכשל במבחן. אך במקרה של הסבר, הגורם והתוצאה הם אירועים או מצבים – המצב שבו זלמן מצוברח, והאירוע של כשלונו של זלמן במבחן.

הסברים סיבתיים והסברים אחרים בהסבר סיבתי מנסים להסביר משהו על-ידי הצגתו כתוצאה של גורם מסוים. כך, בדוגמא שבהערה על היסקים והסברים, מצב רוחו של זלמן הוסבר כתוצאה מכשלונו במבחן. אבל, לא כל הסבר הוא הסבר סיבתי. יש גם הסברים שהם הבהרות או פירושים – כגון הסבר למשפט מתמטי. כדי להסביר, למשל, את השערת גולדבאך – הקובעת שכל מספר זוגי הוא סכום של שני מספרים ראשוניים – סביר יהיה להסביר דברים שונים, ביניהם מהו מספר ראשוני. ברור שהסבר כזה אינו עניין של סיבה ותוצאה.

תרגילים

1. לכל דוגמא, יש לקבוע אם היא הסבר או היסק (או שניהם!).
(א) זה לא כל-כך קשה להבין למה השיחות נמשכות ונמשכות. זה קורה מפני שקיים פער עצום בין העמדות של שני הצדדים, ולאף אחד מהם לא בוער להגיע להסכם.
(ב) אין מנוס מלהחמיץ את המסיבה, כי מחר יש לך מבחן קשה שטרם התכוננת אליו.
(ג) לא שיקרתי, משום שלא היתה לי כל סיבה לשקר.
2. מצאו בעתון דוגמאות שבהן מונח היסק מופיע בתוך היסק, ודוגמאות של מונח היסק המופיע בתוך הסבר.

מבט מלמעלה

גילינו שמונחי היסק, כגון 'לכן' ו'כי', יכולים לעזור לנו לזהות היסקים, ואף להבחין בין הקדמות למסקנות. עם זאת, לא קשה לראות שניתן לנסח היסק גם בלי להשתמש במונחי היסק. ראינו, כמו־כן, שמונח היסק עשוי להופיע ללא היסק, אלא בתוך הסבר. על־כן הגדרנו מהו הסבר – כדי להבדיל בינו לבין היסק. מכאן רואים שניתן אמנם להסתייע במונחי היסק כדי לזהות היסקים ומרכיביהם, אך אין להסתמך על־כך באופן מוחלט.